

İhracatta Ürün Çeşitlendirme ve Yoğunlaşma Analizi: Rusya Örneği (2001-2020)

Suna ŞAHİN¹

Yakup ÇUKURYURT²

Öz

Makale Türü

Araştırma Makalesi

Başvuru Tarihi

14.01.2022

Kabul Tarihi

27.02.2022

DOI

10.53306/klujeas.1057837

JEL Code

F19, F43, O24, K20, K33

Dış ticarete çeşitliliğin zaman içinde artması ülkelerin temel hedefleri arasındadır. Ülkeler bu kapsamdaki hedeflerini çeşitli politikalar ve regülasyonlar ile desteklemektedir. Dış ticareti gelişmiş olan ülkelerin ihracat çeşitlendirme seviyeleri de genellikle yüksektir. İhracat çeşitlendirmesi farklı biçimlerde, boyutlarda ve düzeylerde analiz edilebilir. Dış ticaret analizlerinde önemli bir gösterge sayılabilecek yoğunlaşma oranları, ülkelerin ekonomik performansı açısından önemlidir. Bu çalışmada, uygulamalı çalışmalarda daha çok kullanılan Yoğunlaşma Oranı (CR) ve Gini-Hirschman indeksi (GH) yöntemleri tercih edilerek 2001-2020 döneminde Rusya ihracatındaki ürün yoğunlaşma derecesinin büyüklüğü ve bunun seçilen değişkenlerle ilişkisi araştırılmış, kullanılan veriler Dünya Bankası ve Uluslararası Ticaret Merkezi istatistiklerinden elde edilmiştir. Sonuçlarda Rusya'nın CR4 değerinde 2020 yılı hariç çok yüksek yoğunlaşma olduğu ve CR8 değerinde de son 20 yılda yüksek yoğunlaşan bir ihracat portföyüne sahip olduğu görülmüştür. Rusya'nın GH endeksi ise CR4 ve CR8 endeksiyle uyumlu şekilde ilk 10 yılda artan sonrasında göreceli olarak azalan bir yoğunlaşma grafiğine sahiptir. Ayrıca elde edilen CR4, CR8 ve GH bağımlı değişkenleri ile, literatürle uyumlu bağımsız değişkenler kümesi içerisinde, istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar veren popülasyon, döviz kuru, doğrudan yatırımlar ve ticari açıklık değerleri arasındaki ilişki lineer regresyon ile incelenmiştir. Sonuçlarda popülasyon, döviz kuru, doğrudan yatırımlar beklentilerle uyumlu olurken, ticari açıklık değişkeni için Rusya'nın ekonomik karakteristiğine bağlı sonuçlar elde edilmiştir.

Anahtar sözcükler: ihracatta çeşitlendirme, ihracat yoğunlaşması, uluslararası ticaret, küreselleşme, Rusya, regülasyon.

¹ Sorumlu Yazar: Dr. Öğretim Üyesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, suna.sahin@yeniuyuzil.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8241-739X.

² Dr., Türkiye Halk Bankası, yakupcukuryurt@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5462-2636.

Commodity Diversification in Export and Concentration Analysis: A Case Study of Russia (2001-2020)

Suna ŞAHİN³

Yakup ÇUKURYURT⁴

Abstract

Countries support their targets within the scope of increasing product diversity in foreign trade with various policies and regulations. Concentration rates, which can be considered an important indicator in foreign trade analysis within the scope of export diversification, are important for the economic performance of countries. In this study, the size of the product concentration degree in exports for Russia in the 2001-2020 period and its relationship with the selected variables were investigated by using the Concentration Ratio (CR) and Gini-Hirschman index (GH) methods, which are the most preferred in applied studies. In the findings, except 2020 it was seen CR4 and CR8 values that Russia has a highly concentrated export portfolio in the last 20 years. The GH index for Russia, has a concentration graph that increases in the first 10 years in line with the CR4 and CR8 indexes and then decreases relatively. In addition, the relationship between the obtained dependent variables CR4, CR8, GH and the population, exchange rate, direct investments and trade openness values that gave statistically significant results from the set of independent variables consistent with the literature were examined by linear regression. While the results are in line with the expectations for population, exchange rate, and direct investments, results depending on the economic characteristics of Russia were obtained for the trade openness variable.

Key words: diversification in export, commodity concentration, international trade, globalization, Russia, regulation.

Article Type

Research Article

Application Date

2022-01-14

Acceptance Date

2022-02-27

DOI

10.53306/klujfeas.1057837

JEL Code

F19, F43, O24, K20, K33

³ Corresponding Author: Assist Prof., Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Trade and Logistics, suna.sahin@yeniyuzyl.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8241-739X.

⁴ Phd., Türkiye Halk Bankası, yakupcukuryurt@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5462-2636.

Giriş

Hızlı küreselleşme ve teknolojik ilerleme dünyasında, ülkelerin piyasada varlığını sürdürmek üzere sergileyeceği rekabet gücü performansının oldukça önemli olduğunu belirtmek mümkündür. Küreselleşme ile birlikte çeşitli gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin mal ihracatında önemli büyüme ve yapısal değişiklikler yaşanmıştır. İhracat çeşitlendirmesi, dünya ülkelerinin geneli için yaygın bir hedef haline gelmiştir. İhracat çeşitlendirmesinin amacı, bir ülkenin belirli bir ürüne veya çoğunlukla işlenmeden önce ihraç edilen sınırlı bir ticarete konu olmayan mal yelpazesine aşırı bağımlılığını azaltmaktır. Diğer bir ifadeyle ülkeler ihracat kazançlarının büyük bir kısmı için bir veya iki ürüne olan aşırı bağımlılıklarından kurtulmaya çalışmaktadır (Brainard ve Cooper, 1968, s. 257). İhracat birkaç temel malda yoğunlaştığında ciddi ekonomik ve politik riskler taşıyabilir. İhracat, büyüme ve kalkınma için önemlidir. Çeşitlendirmenin diğer bir amacı, ihracat için bir veya sınırlı sayıda coğrafi mesafeye bağımlılığını azaltmaktır. Çeşitlendirme aynı zamanda ihracat fırsatlarını genişletmeyi bunun yanı sıra yerel girdiler ile hizmetlere yönelik geriye ve ileriye dönük bağlantıların iyileştirilmesini de sağlayabilir. Ülkelerin kalkınmaları açısından ihracatlarındaki ürün çeşitlendirmesinin sağlanması önemli bir politika hedefidir. Bu hedef açısından çeşitlendirmeyi etkileyen faktörlerin neler olduğunun tespitinin iyi bir şekilde yapılması gerekir. İhracat çeşitlendirmesi zor bir süreç olup zaman almaktadır. Dolayısıyla çeşitlendirmedeki faktörlerin belirlenmesi önem arz etmektedir. Bu amaçla yapılan bu çalışmada seçilen faktörlerin etkisinin ne olduğu araştırılmıştır. İhracatta ürün çeşitlendirmesindeki farklılıkları görmek adına önemli olan faktörlerin ne olduğuna dair yapılan literatür araştırmasında konunun oldukça sığ düzeyde kaldığı görülmüştür. Bu nedenle yapılan bu çalışma ile literatüre Rusya örneği ile katkıda sağlamak hedeflenmiştir.

Uluslararası ticaret faaliyetlerine aktif katılım, birçok ülkenin ekonomik performansını iyileştirmiştir. Bu ülkelerden birisi de Rusya'dır. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren Rusya ekonomisi, enerji kaynaklarının temel alındığı ve dış dünya ile entegrasyonunu artırma stratejisine dayalı sürdürülebilir bir pazar ekonomisi ile büyümesini sağlamaya çalışmaktadır. Jeopolitik konumu itibarıyla, ekonomik büyüme hedefine giden yolda yapmış olduğu ticari, politik ve stratejik yatırımlar Rusya'yı sürdürülebilir bir enerji tedarikçisi olması noktasında kritik bir konuma taşımıştır. Uluslararası veriler ve ülkenin dış ticaret rakamları Rusyay'ı bu anlamda araştırmacıların odağı haline getirmektedir. Seçilen bu ülke hem yeryüzü coğrafyasında en geniş topraklara sahiptir hem de doğal kaynaklar bakımından oldukça zengindir. Mevcut olan bu özelliklerinden dolayı da diğer dünya ülkeleri tarafından da izlenmektedir. Petrol ve doğalgaz üreticiliğine sahip olması diğer ülkelerin de bu ülkeye bağımlılığını sağlamaktadır. Bağımlılık nedeniyle güçsüz duruma düşmek istemeyen ve daha güçlü olmak isteyen birçok Avrupa ülkesi, Rusya dışında başka ülkelerle de iş birliği yaparak (alternatif boru hatları projeleri yapmak gibi) bağımlılığı azaltmaya uğraşmaktadır. Çalışmada ihracatını çeşitlendirerek daha çok büyümek isteyen Rusya'nın, seçilen değişkenler ile ihracat çeşitlendirmesi arasındaki ilişkisi araştırılmıştır. Ayrıca yoğunlaşma oranları üzerinde de durulmuştur.

İhracat Çeşitlendirmesinin Önemi

İhracat çeşitlendirmesi, bir ülkenin ihracat bileşimi, ürün karışımı veya varış noktasındaki değişikliktir (Ali, Alwang ve Siegel, 1991). Çeşitlendirilmiş bir ulusal ticaret portföyü, istikrar odaklı ve büyüme odaklı politika hedeflerine ulaşılmasına yardımcı olabilir. Geniş bir ihracat tabanı sağlayarak ihracat gelirlerindeki istikrarsızlığı azaltabilir. Bir ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu faaliyetlerde uzmanlaşma, daha fazla dağıtım etkinliğine yol açabilir.

Ülkeler kalkınmalarına yönelik gelir kaynaklarını artırabilmek adına ihracatlarını çeşitlendirmelidir (Iyoboyi, 2019, s. 83). İhracat çeşitlendirmesi çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır: Bir ülkenin mevcut ihracat ürün karışımının veya ihracat hedefinin bileşimi (Ali vd., 1991) veya üretimin birçok sektöre yayılması. İhracat çeşitlendirmesi yatay ve dikey olabilir. İhracat sepetine farklı ürünler eklenerek aynı sektöre ait ürünler arasında yatay çeşitlendirme (ürünlerin ölçeğini artırma) gerçekleşir. Çeşitlendirme sadece temel ürünleri kapsıyorsa burada yatay çeşitlendirme uygulanıyor demektir. Dikey çeşitlendirme, ihracatın yapısında birincil mallardan mamul mallara geçişi ifade eder (Cramer, 1999). Diğer bir ifadeyle üretim sürecindeki farklı aşamalardaki ürünlerin ihracı yapılıyorsa burada dikey çeşitlendirme söz konusudur. Eğer ihracattaki çeşitlendirme pazar genişliği anlamında ise o zamanda dünyanın farklı ülkelerine (bölgelerine) ihracat yapılıyor demektir (Ağazade, 2020, s. 34).

Büyüme yalnızca yüksek sermaye birikiminden değil, aynı zamanda işgücünün yeniden tahsisi (tarım dışı) ve ihracatın çeşitlendirilmesinde de kaynaklanmaktadır (Berthelemy ve Chauvin, 2000, s. 22). Birçok gelişmekte olan ülke için ihracata dayalı büyüme stratejisinin bir parçası olarak ihracat çeşitlendirmesi, geleneksel ihracattan geleneksel olmayan ihracata geçiş olarak algılanmaktadır. Çeşitlendirme, daha geniş bir ihracat tabanı sağlayarak, ihracat gelirlerindeki istikrarsızlığı azaltabilir, ihracat gelirlerini artırabilir, katma değeri yükseltebilir ve birçok kanal aracılığıyla büyümeyi artırabilir.

İhracat çeşitlendirmesi, ekonomik ve politik riskleri azaltmayı amaçlamaktadır (Salomon, 2010). Azaltılması gereken kısa vadede ekonomik riskler şunları içerir; makroekonomik olumsuz etkileri olan döviz kazancındaki oynaklık ve istikrarsızlık (büyüme, istihdam, yatırım planlaması, ithalat ve ihracat kapasitesi, döviz nakit akışı, enflasyon, sermaye kaçışı ve riskten kaçınan yatırımcılar tarafından yatırımların yetersiz arzı, borç geri ödemesi). Uzun vadede ise kısa vadeli etkileri şiddetlendiren azalan ticaret hadleri eğilimleri, politik riskler arasındaki kötü yönetimi ve devletlerdeki iç savaş riskini içerir.

Bir ülkenin ekonomik büyümesinde ihracat performansı önemlidir. Hem ekonomik büyüme hem de ihracat performansında ihracat çeşitliliği oldukça önemlidir (Altun ve Benli, 2021, s. 139). Bir ülkenin ihracat çeşitlendirmesi üç ana kanal aracılığıyla gerçekleşebilir (Kamuganga, 2012):

- Eski pazarlara yeni ürünler,
- Yeni ürünler yeni pazarlara,
- Eski ürünler yeni pazarlara.

İhracat çeşitlendirmesinin gelişmekte olan ülkelerde büyümenin hızlanmasına katkıda bulunduğu sıklıkla ileri sürülmektedir. Tamamen yeni ihracat sektörlerine yönelik yatay ihracat çeşitlendirmesi, ihracata yönelik sektörler, yabancı alıcılarla temaslar ve uluslararası rekabete maruz kalma nedeniyle dinamik öğrenme faaliyetlerinden kazandığı için ekonominin geri kalanında pozitif dışsallıklar yaratabilir (Herzer, 2006). İhracat çeşitlendirmesi ile ilişkili geliştirilen üretim teknikleri (bilgi yayılması gibi) sayesinde başka endüstrilere de fayda sağlanabilir. Kısacası, ihracatın bir ülkenin ekonomik büyümesinin ve refahının motorlarından biri olduğuna inanılmaktadır. Tarihsel olarak, ihracatın rolü, yüksek yatırımlar, kârlar ve tasarruflardan oluşan kümülatif bir süreci başlatmak ve böylece yüksek büyümeye yol açmak için kilit talep teşviki sağlamak olarak görülmüştür. İhracat ayrıca istihdam olanaklarını iyileştirir, yaşam standartlarının artmasına ve daha iyi çalışma koşullarına katkıda bulunur. İhracat, pazarların açılmasını, kaynakların etkin kullanımını, artan uzmanlaşmayı ve daha fazla mal dolaşımını kolaylaştıran değişim araçları olarak kabul edilmektedir (Dani, 2015, s. 44-45).

Uluslararası İktisat Bağlamında İhracat Çeşitlendirmesi

Ticaret teorisi, bir ülkenin uluslararası pazarlara ne kadar çok dahil olursa, o kadar uzmanlaştığını savunur. Aynı zamanda, dar bir ihracat grubunda uzmanlaşma, muhtemelen ihracat gelirlerinde artan istikrarsızlığa yol açabilir. Çeşitli emtiaların üretimi ve ticareti (çeşitli bir ihracat karışımı), bir ülkenin ekonomik performansını potansiyel olarak istikrara kavuşturabilir ancak bu istikrar, uzmanlaşma ile bağlantılı faydalar pahasına elde edilebilir.

Merkantilistler, külçe (değerli metal), servet ve ulusal ticari gücü biriktirmenin bir yolu olarak ihracatı genişletme ve teşvik etme, ithalatı en aza indirerek ticaret fazlasını teşvik etme ihtiyacını şiddetle savunmuşlardır. A. Smith (1776) ve D. Ricardo (1817) tarafından öncülük edilen klasik ticaret teorileriyle başlayarak, her ülkenin bir şeyler üretmede, belirli ürünleri ihraç etmede "karşılaştırmalı bir üstünlüğe" sahip olduğu ve bu ihracat hatlarında uzmanlaşmanın "ticaretten kazanç" sağlayacağı yaygın olarak kabul edilmektedir. Geleneksel karşılaştırmalı üstünlük teorisine göre (mutlak veya göreceli) önemli olan, bir ülkenin bir malı başka bir malla karşılaştırıldığında ne kadar iyi ürettiğidir.

İktisat teorisyenleri, belirli ürünler için faktör yoğunlukları ile optimum üretim yerleri arasında bir ilişki olduğunu savunmaktadırlar. Üretimlerinde emek yoğun teknikler kullanan ürünler, normal olarak işgücü maliyetinin nispeten düşük olduğu daha yoksul, daha az gelişmiş ülkelerde üretilmelidir. Bunun aksine, üretimlerinde sermaye yoğun teknikleri kullanan ürünler, sermaye maliyetinin nispeten düşük olduğu daha zengin, gelişmiş ülkelerde üretilmelidir. Küresel talep genişlemesi, yüksek katma değer ve üretkenlik artışı için önemli potansiyele sahip yeni ortaya çıkan üretim hatlarındaki başarı, daha büyük pazarlardan daha yüksek getirilerden yararlanma kapsamını genişleterek daha yüksek ekonomik büyümeye olanak sağlar. Tersine, durgun talebi olan malların ihracatına odaklanmak büyüme sürecini yavaşlatır, ticaret kayıplarına ve bazı kaynakların tükenmesine neden olur.

İhracat çeşitlendirmesi kavramı, Smith (1776) ve Ricardo (1817) gibi klasik iktisatçıların çalışmalarında, Heckscher-Ohlin-Samuelson tarafından örneklenen neoklasik ile uluslararası ticaret modellerinde yer alan oldukça eski bir kavramdır. Bu iktisatçıların hepsi ülkelerin

üretim ve ihracatının kendi avantajlarına (mutlak ve karşılaştırmalı) dayanması gerektiğini öne sürmüştür. Bununla birlikte, ihraç edilen ürünlerin uzmanlaşmasına ilişkin geleneksel görüşün, gelişmekte olan ekonomilerin beklentilerini yükseltmek için çok az şey yapacağı Singer ve Prebisch (1950) tarafından tartışılmıştır. Onlara göre, gelişmekte olan ülkeler ihracatta uzmanlaşırsa hammadde ve mamul ürünlerin ithal edilmesi gelişmiş ülkelerde, sadece gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerden tüketim ve imalat ürünlerine bağımlılığını artırmaktadır. Bu, birincil ürünlere olan talebin gelir esnek olduğu ve böylece ihracatlarını çeşitlendirerek gelişmekte olan ülkelerin emtia fiyat şokları, istikrarsızlıklar ve ticaret hadleri riskini azaltabilecekleri göz önüne alındığında önemlidir.

Karşılaştırmalı üstünlük zamanla değiştiği için, ana akım ticaret literatüründe ticarettten elde edilen kazançlar şu durumlarda maksimize edilir (Salomon, 2010);

- Bir ülke, her şeyi üretmeye çalışmak yerine karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürünlerde uzmanlaşır ve sonra
- Uzmanlaşma fazlasını, kaynak kullanımında daha fazla verimlilikle, ithalat karşılığında ihraç eder.

Ayrıca, bir ülkenin “ticarettten kazanç sağlama” konusunda uzmanlaştığı zaman, ekonomisini yeniden yapılandırması, ayarlaması gerektiği ve bu yeniden yapılandırmanın kısa vadeli finansal, kişisel ve sosyal maliyetler gerektirebileceği anlaşılmaktadır.

1960'lara kadar geleneksel anlayış, ihracatının birkaç malda yoğunlaşmasını, ihracat gelirlerinde aşırı kısa vadeli dalgalanmalara katkıda bulunan ana faktör olarak kabul etmekteydi. Bazı çalışmalar örneğin, Knudsen ve Parnes (1975) ve Sheehey (1977) ihracat istikrarsızlığı ile mal yoğunlaşması arasında zayıf bir pozitif ilişkiyi destekleyen sonuçlar bulmuşlardır. Ancak, birçok çalışmanın ampirik sonuçları “yoğunlaşma, ihracat istikrarsızlığının önemli bir kaynağıdır veya bu şekilde çeşitlendirme, kazançları istikrara kavuşturmak için çok şey yapar” görüşüne karşıdır.

Ürün çeşitlendirme/ yoğunlaşması ile toplam ihracat gelirlerinin istikrarsızlığı arasındaki belirgin zayıflık ve hatta herhangi bir pozitif ilişkinin yokluğu, genellikle gözlemlenen iki gerçekte ilişkilendirilmiştir. Bunlar (Macbean ve Nguyen, 1980, s. 354);

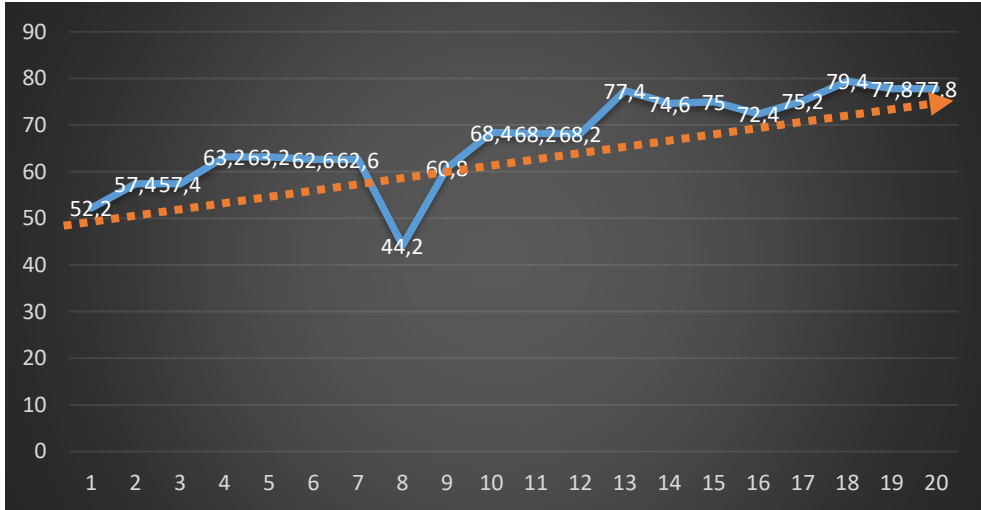
- Bireysel mallardan elde edilen ihracat gelirleri genellikle aşamalı olarak hareket etme eğilimindedir.
- İhracatlarında yüksek ürün çeşitlendirmesine/yoğunlaşmasına sahip ülkeler, genellikle gelirleri nispeten istikrarlı olan mallarda uzmanlaşma eğilimindedir.

Macbean ve Nguyen (1980) çalışmalarında yukarıdaki maddelere ilaveten bir madde daha eklemişlerdir. Araştırmacıların analizi ihracat kazancı istikrarsızlığı ile ürün çeşitlendirmesi/yoğunlaşması arasında gözlemlenen pozitif bir ilişkinin yokluğunun üçüncü bir neden sayılabilecek bireysel metaların gelirlerinin istikrarsızlık derecesinin geniş dağılımından kaynaklanabileceğini göstermektedir.

Rusya'nın Dış Ticaretinin Genel Görünümü

20. yüzyılın sonları - 21. yüzyılın başlarında, Rusya Federasyonu'nun ekonomik yapısı ve iş ortamının yanı sıra ticaret politikasında birtakım değişiklikler yapılmıştır (Makeeva ve Chaplygina, 2008). 1991'den sonra, Rusya'nın ticaret politikası katı korumacılıktan aşırı liberal serbest piyasa ilkelerine geçmiştir. Sovyetler Birliği ve COMECON'un dağılmasının ardından, eski Sovyet Cumhuriyetleri ve Doğu Avrupa ülkeleri arasındaki yük trafiğinin yeniden dağılımına bağlı olarak Rusya'nın dış ticaret coğrafyası değişmiştir. 1998 krizinin ardından, Rusya'da yerli üretim büyümeye başlamıştır. Bu ise kısa sürede ülkenin, dünya piyasalarındaki rolünü artırmıştır. Bu durum, ithal ikamesine yönelik faaliyetlerde bulunan ülkenin ticaret politikası modelinde dönüşümlere, değişikliklere neden olmuştur. Bu tür değişikliklerin arkasındaki ana neden, Rus mallarının hem iç hem de dış pazarlarda rekabet gücünü artıran ABD doları karşısında rublenin devalüasyonudur. 2000'li yılların başından beri, bu eğilim, Rusya'nın önemli ihraç malları için küresel fiyatların artması ve ulusal para biriminin kademeli olarak güçlenmesiyle artmıştır. Genel ekonomik canlanma, ülkenin hem malları hem de hizmetleri kapsayan dış ekonomik faaliyetini hızlandırmış; Rusya kısa sürede küresel ekonomiyle bütünleşmiştir. Çalışma bu nedenle doğrultusunda 17 Ağustos 1998'de Rusya'da baş gösteren ekonomik kriz sonrasında verilerin daha net elde edilebileceği düşüncesiyle 2001 yılı ile başlatılmıştır.

Grafik 1. Ticaret Özgürlüğü Endeksi (2001-2020)

Kaynak: <https://www.heritage.org/index/explore?view=by-region-country-> (10.11.2021).
Veriler yazarlar tarafından derlenip grafik gösterimine getirilmiştir.

**0-49.9 kısıtlı, 50-59.9 Düşük Özgür, 60-69.9 Orta Özgür, 70-79.9 oldukça özgür, 80-100 özgür.

Rusya'nın ticaret özgürlüğüne bakıldığında yıllar itibarıyla iniş çıkışlar görünüyor olsa dahi trend pozitif yönde artış olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yükselişte özellikle Sovyet Rusya'nın dağılmasından sonra kaybolan ekonomik yönetim ve dünya ticaretiyle olan ilişkisel problemlerin sonrasında kurulan yeni ilişkilerin etkisi büyüktür. Özellikle 1997 yılında imzalanan PCA (Partnership and Cooperation Agreement) Rusya'nın Avrupa Birliği ile olan ilişkisinin regülatif dayanağını oluşturmaktadır.

Literatür Taraması

Çalışmanın bu kısmı olumlu/olumsuz ihracat performansını yöneten faktörleri değerlendirmek ve belirlemek için hem teorik hem de ampirik araçlar kullanan, çeşitli ülkelerin belirli bir süre boyunca ihracat performansına ilişkin geçmiş çalışmaların özet bir görünümünü vermektedir. Aşağıda literatür özetinden de görüleceği üzere ihracatta ürün çeşitlendirmesine/yoğunlaşmasına etkileyen faktörlerin tespitine yönelik çalışmalar oldukça azdır. Bu çalışma ile literatürdeki bu boşluğa katkı sağlamak amaçlanmıştır. İhracatta ürün çeşitlendirmesinin ülkelerin kalkınması açısından önemi gözönüne alındığında ve buna ülkelerin yapısal reformlar için ürün çeşitlendirmesinin/yoğunlaşmasının gerekliliği de eklendiğinde, ihracat çeşitlendirmesini etkileyen, belirleyen faktörler oldukça dikkat çeken bir konu haline gelmiştir (Agosin, Alvarez ve Bravo-Ortega, 2012, s. 295).

İhracat portföyünü çeşitlendirmenin önemli olduğunu bu çeşitlendirmenin ülkelerin ihracat gelirlerindeki istikrarsızlığı azalttığı ve dış ticaret hadlerinin ülkenin lehine sonuçlar yarattığını savunan görüşler, uzun dönemli ekonomik büyüme ile sıkı bir şekilde ilgili olmayan neoklasik ticaret teorisine dayanmaktadır. Bununla birlikte, ihracat çeşitlendirmesinin, ölçeğe göre artan getirilerin rolünü ve dinamik yayılma etkilerini vurgulayan içsel büyüme teorisinin önerdiği gibi uzun vadeli büyümeyi etkilediği varsayılabilir (Dawe, 1996). İhracat çeşitliliğinin gelişmekte olan ülkelerde büyümenin hızlanmasına katkıda bulunduğu fikri, kalkınma ekonomisinde tekrarlanan bir fikirdir. İhracat sektörlerinin sayısını artırarak, yatay ihracat çeşitlendirmesi, aşırı fiyat ve hacim dalgalanmalarına maruz kalan sınırlı sayıda emtiaya olan bağımlılığı azaltabilir. Döviz gelirlerindeki bu tür dalgalanmalar, ekonomik planlama çabalarını engelleyebilir, ithalat kapasitesini azaltabilir (Bleaney ve Greenaway, 2001, s. 492).

Michaely (1958 ve 1960) çalışmasında, ürün çeşitlendirme/yoğunlaşma endeksi ve coğrafi yoğunlaşma endeksi'ni kullanarak dünya ticaretinde en baskın paya sahip ülkelerin (Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık) genel olarak ihracatları emtia ve pazar varış yeri açısından en az yoğunlaşan ülkeler olduğunu bulmuştur. Çalışmada ihracat ve ithalatın coğrafi yoğunluğu formüllerle hesaplanmıştır. Çalışmada ticareti, Amerika Birleşik Devletleri veya Birleşik Krallık ile yüksek oranda yoğunlaşan ülkelerin ticari bağlarının tek yönlü olmadığı belirtilmiştir. Massell (1964) çalışmasında 1988-2012 döneminde ihracat performanslarını değerlendirmek için 44 ülkeden oluşan bir örneklem kullanmaktadır. Çalışmada 1) akaryakıt ürünleri, 2) mamul ürünler, 3) gıda maddeleri ve tarım ürünleri ve 4) cevher ve mineral ihracatının baskınlığına göre sınıflandırılan dört ülke kümesi bulunmaktadır. Örneklemdeki tüm ülkeler, ihracat kazançlarının büyük çoğunluğunu bu geniş ürün kategorilerinden elde eden ülkelerdir. Elde edilen sonuçlar, imal edilmiş ürünlerden oluşan ihracat portföylerinin, üretilmeyen ürünlerden oluşan ihracat portföylerine göre daha üstün bir performansa sahip olduğudur.

Naya (1973) çalışmasında standart uluslararası ticaret sınıflandırmasına gözönüne alarak ürün çeşitlendirme/ yoğunlaşma endeksi , coğrafi yoğunlaşma endeksi hesaplamalarıyla az gelişmiş ülkeler üzerinde araştırma yapmıştır. Sonuçlarda, Burma, Vietnam da yüksek oranda yoğunlaşmış ihracatları, Tayvan, Hindistan ve Kore'nin en çeşitli olanlarıyla bir tezat oluşturmaktadır. Eski ülkelerin ihracatının neredeyse tamamı birincil mallardır. Tayland ve Filipinler de birincil ürünlerde uzmanlaşan ülkelerdir. Coğrafi yoğunlaşmada ülkeler arası farklılıklar nispeten küçüktür. İhracatın büyüklüğünün istikrarsızlık üzerindeki dengeleyici etkisi, Asya'daki ticari işbirliği için doğrudan ve olumlu bir etkiye sahiptir. Voivodas (1973) çalışmasında, az gelişmiş ülkeler ve gelişmiş ülkeler üzerine araştırma yapmıştır. Çalışmada, ihracat, yabancı sermaye girişi ve yurtiçi büyüme oranları dikkate alınmıştır. Sonuçlara göre İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemdeki bazı az gelişmiş ülkeler için ihracat büyümesi ile yerli ürünün büyümesi arasında güçlü bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca, yabancı sermaye girişi ile yerli hasıla büyüme hızı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Wadhwa ve Sharma (1980) çalışmasında ürün çeşitlendirme/yoğunlaşma endeksini kullanarak Hindistan'ın emtia çeşitlendirmesindeki performansını incelenmiştir. Ayrıca bu çalışmada mühendislik ürünleri ihracatının katkısı ve 1956-71 döneminde bu tür ihracatın değişen yapısında incelenmiştir. Sonuçlarda Hindistan'ın, 1956-57 döneminden 1971-72'ye kadar mühendislik ürünleri çeşitliliğinin ihracatını artırdığı tespit edilmiştir.

Tegene (1990) çalışmasında, az gelişmiş ülkeleri ele alarak ürün ve coğrafi yoğunlaşmanın, ihracat kazançlarındaki istikrarsızlığa olan etkisini araştırmıştır. Çalışmada Gini Hirschman endeksi ile de hesaplamalar yapılmıştır. Çalışmada varılan sonuç bir ülke, dalgalanmaları aşamalı olarak hareket eden birçok emtiaya çeşitlendirmeye çalışırsa, toplam ihracat istikrarsızlığı azalmak yerine artabilir. Ayrıca ülkeler ana ürünün istikrarı ve istikrarını etkileyen faktör açısından farklılık gösterdiğinden, bu farklılıkları yakalamak için analiz yapılmadıkça ampirik ülkeler arası regresyon analizi gerçeği göstermeyebilir. Analizi bireysel ülke bazında odaklamak, sorunu çözenin bir yoludur.

Hag Elamin (1997) çalışmasında, Sudan'ın tarım ürünlerinin karşılaştırmalı avantajlarını analiz etmiştir ve Sudan'ın kaçırılan karşılaştırmalı avantajların bir kısmını yeniden kazanmak için hangi ürünlerde uzmanlaşması gerektiğini araştırmıştır. 2000'den 2013'e kadar olan dönemde Sudan karşılaştırmalı avantajlarındaki değişikliklerin yönünü analiz etmek için Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (RCA) yöntemi kullanılmıştır. Sonuçlarda, pamuk, hayvansal kaynaklar ve Arap zambkı ürünleri, Sudan'ın karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu çoğu üründe bulunduğu belirtilmiştir.

Salim ve Ojha (2004) çalışmasında Gini-Hirschmann endeksi kullanılarak Hint balıkçılık ihracatının emtia çeşitliliği ve coğrafi yoğunlaşmanın analizi yapılmıştır. Sonuçlarda emtia ihracatında dinamizm olduğu görülmüştür.

Hossain ve Chowdhury (2012) çalışmasında 1980-2017 dönem aralığında Bangladeş'in ihracatında ürün ve ülke açısından yoğunlaşma derecesine araştırılmıştır. Sonuçlarda ihracatında ürün bazında yoğunlaşma düzeyi yüksek çıkmıştır.

Dani (2015) çalışmasında, yoğunlaşma derecesini belirlemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada 2000-2008 dönem aralığında Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin (BRIC) ülkeleri göz önünde

bulundurularak, sırasıyla ürün çeşitlendirme/yoğunlaşma endeksi ve coğrafi yoğunlaşma endeksi hesaplanmıştır. Sonuçlar, serbestleşme sonrası dönemde ürün yoğunlaşmasının hem değer hem de miktar olarak azaldığını, bunun da istikrarsızlığı azalttığını ve ihracat sepetini genişlettiğini göstermiştir.

Mubeen ve Ahmad (2016) çalışmasında, Pakistan'ın 1980-2015 dönem aralığı için ihracat çeşitliliği araştırılmıştır. ARDL yaklaşımı ve Gini Hirschman endekleri kullanarak yapılan çalışmanın sonuçları reel efektif döviz kuru ve doğrudan yabancı yatırımların ihracat çeşitlendirmeyi artırdığını göstermiştir.

Tekle (2017) çalışmasında Eritre'nin ihracatta ürün ve ülke bazında yoğunlaşma derecesini incelemiştir. Çalışmada, Hirschman-Herfindahl indeksi kullanılmıştır. Sonuçlar, Eritre'nin ihracatta ürün ve ülke bazında çeşitlendirmeyi gerçekleştiremediğini göstermektedir.

Osakwe ve Kilolo (2018) çalışmalarında, 145 gelişmekte olan ülkenin üzerinde durarak 2003-2015 dönemleri aralığında ihracat çeşitlendirmesinin belirleyicilerinin neler olduğunu araştırmışlardır. Kullandıkları değişkenlerden maden rantları, doğrudan yabancı yatırımlar ihracat çeşitlendirmede önemli bir etkisi çıkmazken altyapı, finansal gelişme, pazar büyüklüğü, kredi/gsyih, değişkeninin pozitif etkisi görülmüştür.

Bashimov (2020) çalışmasında 2001-2008 dönemleri kapsamında Baltık ülkelerinin (Letonya, Litvanya ve Estonya) ihracatta ürün yoğunlaşma derecesini incelemiştir. Yoğunlaşma Oranı (CR) ve Gini-Hirschman indeksi (GH) yöntemleri kullanılmıştır. Sonuçlar Baltık ülkelerinin ihracatta ürün bazında yoğunlaşma düzeyinin orta derecede olduğunu göstermektedir.

DYY ve uluslararası ticaret arasındaki ilişki hakkında geniş bir literatür olmasına rağmen, DYY'nin ihracat çeşitlendirmesi üzerindeki doğrudan (veya dolaylı) etkisini ele alan çalışmalar yetersizdir (Tadesse ve Shukralla, 2013: 157). DYY-ihracat çeşitlendirme bağlantısının ampirikleri karışıktır. DYY'nin genel bir ihracat çeşitlendirme etkisine sahip olmasına rağmen sonuçlar, çeşitlendirme ölçeğinde nerede olduklarına bağlı olarak ülkeler arasında değişiklik göstermektedir. Örneğin, Bebczuk ve Berrettoni (2006) çalışmalarında, 2002-2004 yılları aralığında Arjantin'in ihracat çeşitlendirmesi ile DYY arasında anlamlı bir ilişki bulamazken Tadesse ve Shukralla (2013) çalışmalarında pozitif bir ilişki bulmuş bunun aksine Kamuganga (2012) çalışmasında ise negatif bir ilişki bulmuştur. İhracat çeşitlendirmesinin veya 'geleneksel' ihracattan 'geleneksel olmayan' ihracata geçişin, ihracata dayalı büyümenin önemli bir bileşeni olduğu sıklıkla öne sürülmektedir (Amin Gutierrez de Pineres ve Ferrantino, 1997, s. 375). Amin Gutierrez de Pineres ve Ferrantino (1997) çalışmalarında, çeşitlendirmenin mutlaka dışa açıklık ile ilişkili olmayabileceğini belirtmişlerdir. Arawomo, Oyelade ve Tella (2014) çalışmasında, Nijerya'daki ihracat çeşitlendirmesinin doğrudan yabancı yatırımlarla olan ilişkisi için genelleştirilmiş moment yöntemlerini ve herfindahl endeksini kullanarak analiz etmiştir. Çalışmanın sonuçları doğrudan yabancı yatırımlar, döviz kuru ve demokratik hesap verebilirliğin aksine yerli yatırımların ihracat çeşitliliği üzerinde etkili olduğunu göstermiş buna ilaveten kişi başına düşen gsyih'nin etkisine yönelik hiçbir kanıt bulunamamıştır.

İhracat çeşitlendirmesi ve büyüme arasındaki bağlantılara ilişkin az sayıda ampirik araştırma yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır; Al-Marhubi (2000) çalışmasında ihracat

çeşitlendirmesinin büyüme üzerindeki etkisini 1961-1988 dönemi için 91 ülkeyle incelemektedir. Bulgulara, ihracat çeşitlendirmesinin uzun vadeli büyümeyi desteklediğine dair ampirik kanıtlar bulunmaktadır. Çeviker ve Taş (2011) çalışmasında 1962-2008 dönemlerinde Türkiye'nin ihracat çeşitlendirmesi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada birim kök testi, Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Sonuçlara göre Türkiye de, ekonomik büyümeden, ihracata ve ihracattan ise ihracat çeşitlendirmesine doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiş fakat beklentinin aksine çeşitlendirme ile ekonomik büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. Benli (2020) çalışmasında, 19 yükselen piyasa ekonomisinde 1995-2017 dönemi için ekonomik büyüme, ihracat çeşitliliği ve yurtdışı yatırımlar arasındaki uzun dönemli ilişkiyi panel eşbütünleşme testleri yardımıyla incelemiştir. Sonuçlarda değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkiye ulaşılmamıştır.

Yaşar (2021) çalışmasında ihracat çeşitlendirmesi ve ekonomik gelişmişlik arasındaki ilişki araştırılmıştır. Ayrıca çalışmada ülkelerin ihracat mal çeşitlendirmesini etkileyen faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada Sistem GMM Yöntemi kullanılmıştır. Sonuçlarda, 2005-2019 dönemi için 55 ülkeden elde edilen bulgulara Ar-ge harcamaları, işe başlama kolaylığı puanı, eğitim, nüfus ve DYY ihracat çeşitlendirmesini arttırmakta; Kişi başına düşen GSYİH, doğal kaynak rantı, marka başvuruları, reel efektif döviz kuru ve ithalat yoğunlaşma endeksindeki artışların ise ihracat sepeti yoğunlaşmasına neden olduğu görülmüştür.

Araştırmanın Amacı, Verileri ve Yöntemi

Bu çalışmada seçilmiş olan değişkenlerin, Rusya ihracat çeşitlendirmesindeki etkileri üzerinde durulmuştur. Çalışmada 2001-2020 dönemine ait yıllık veriler kullanılmıştır. CR4 (Yoğunlaşma oranı), CR8 (Yoğunlaşma oranı) ve GH (Gini-Hirschman İndeksi) bağımlı değişkenleri ile bağımsız değişkenleri [Pop(toplam nüfus), Exc (Reel efektif döviz kuru), DI(Doğrudan yabancı yatırımlar), GDPC (Kişi başına düşen milli gelir),TF (Ticaret özgürlüğü),GS(Devlet harcamaları),CM(Ticari açıklık),NS(Doğal Kaynak Rantının GSYİH Payı)] arasındaki ilişki lineer regresyon ile incelenmiştir. Çalışmada kullanılan veriler Dünya Bankası ve Uluslararası Ticaret Merkezi istatistiklerinden elde edilmiştir

Literatürde daha çok CR (4) ve CR (8) şeklindeki ölçütler kullanılmaktadır (Kostakoğlu, 2015, s. 132). Literatüre uygun olarak bu çalışmada da CR4 ve CR8 ölçütleri kullanılmıştır. Seçtiğimiz ülke olan Rusya için hesaplanan CR değerleri Tablo 1' de yer almaktadır. Eğer hesaplamalarda CR değerleri yüksek çıkarsa bunun anlamı ülke ihracatının belli ürünlere bağımlı olduğudur. CR indeksi 0 ile 100 arasında değer almaktadır. İndeks değerinin yüksek oluşu yoğunlaşmanın artması ve dış ticarete çeşitlendirmenin azaldığını gösterir. Bununla birlikte, eğer $0 < CR_k < 30$ ise düşük düzeyde yoğunlaşma, $31 < CR_k < 50$ orta düzeyde yoğunlaşma, $51 < CR_k < 70$ yüksek düzeyde yoğunlaşma ve $71 < CR_k < 100$ ise çok yüksek düzeyde yoğunlaşma olduğu kabul edilmektedir (Polat, 2007, s. 100). Formül şu şekildedir;

$$CR_k = \sum_{i=1}^k X_i * 100$$

Analizin ikinci kısmında hesaplanan yoğunluk bağımlı değişkenleri ile detayları Tablo 2'de görüleceği üzere literatüre uyumlu bağımlı değişkenler arasındaki ilişki lineer regresyon modeli ile ortaya konmuştur. Hesaplamalar stata paket programı ile gerçekleştirilmiştir.

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 X_{1t} + \beta_2 X_{2t} + \beta_3 X_{3t} \dots + \epsilon_t$$

Araştırmanın Bulguları

Eşitlik 1’de CR_k yoğunlaşma oranını, k ürün veya ülke sayısını, X_(i) ise ürün veya sektörün ülkenin toplam ihracat içindeki payını göstermektedir. K değerinin seçimi için herhangi bir kriter yoktur ve seçme işlemi isteğe bağlıdır. Yapılan bu çalışmada X_(i) değişkeni olarak ürün değişkeni seçilmiştir. Bu şekilde Tablo 1’deki değerler söz konusu toplam fonksiyonuyla tarafımızca hesaplanmıştır. Hesaplama analizinin ikinci kısmı yani lineer regresyon ile kurulan model düşünüldüğünde formülün son kısmı olan 100 ile genişletme işlemi uygulanmamıştır. Bu bilgiler ışığında Rusya’nın CR4 değerine bakıldığında 2020 yılı hariç çok yüksek yoğunlaşma olduğu görülmektedir. Bu yoğunlaşma hesaplamaları yapılırken görülen ürün kodları son 20 yılda ciddi bir değişiklik göstermemiştir. Bu yoğunlaşma değerlerini veren ürün kodlarına yapılan analizde elde edilen sıralama işlemi sonucunda ulaşılmıştır. Rusya’nın son 20 yılında mineral yakıtlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler (kod 27), diğer mallar (kod 99) ve demir-çelik (kod 72) üzerinde ihracat yoğunlaşması yaşandığı görülmüştür. Ayrıca ilk yıllar 4. kalem olarak alüminyum ve bundan üretilen eşya (kod 76) olarak görünse dahi son yıllara doğru bu yoğunluk kıymetli veya yarı kıymetli taşlar (kod 71) üzerinde ortaya çıkmıştır. Buna benzer şekilde CR8 değerinden anlaşılacağı üzere Rusya son 20 yılda yüksek yoğunlaşan bir ihracat portföyüne sahiptir.

Tablo 1. Yoğunlaşma Endeksi Sonuçları

YILLAR	CR4	CR8	GH
2001	0,742971	0,831121	0,538545
2002	0,711186	0,818517	0,538229
2003	0,728747	0,830536	0,558205
2004	0,749868	0,839814	0,562841
2005	0,799694	0,870812	0,629636
2006	0,793731	0,867935	0,638488
2007	0,78044	0,861522	0,623314
2008	0,817765	0,879261	0,664307
2009	0,785723	0,854417	0,63835
2010	0,79982	0,866623	0,667448
2011	0,823415	0,87745	0,687515
2012	0,793613	0,849787	0,705024
2013	0,788081	0,847553	0,707353

2014	0,78373	0,85021	0,697275
2015	0,742502	0,828289	0,534994
2016	0,71095	0,801819	0,501152
2017	0,716914	0,804253	0,511068
2018	0,745867	0,827103	0,550404
2019	0,732088	0,812354	0,541387
2020	0,675161	0,772569	0,448554

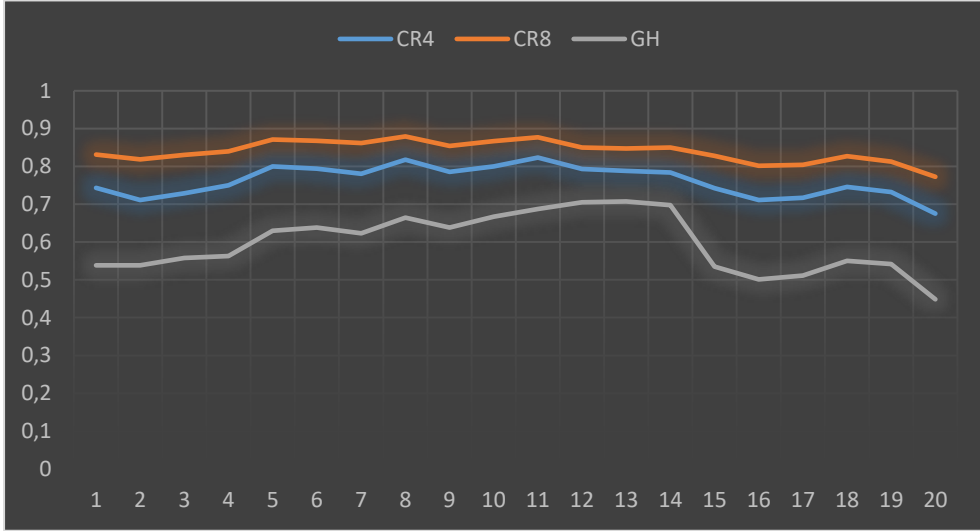
Kaynak: <https://www.trademap.org/> (02.12.2021) Hesaplamalar yazarlar tarafından yapılmıştır.

İhracatta yoğunlaşma derecesinin belirlenmesinde sıkça kullanılan ölçüt Gini-Hirschman indeksidir (Kösekahyaoglu, 2007, s. 18-19). Gini-Hirschman yoğunlaşma indeksi şu şekilde hesaplanır (Togan, 1994, s. 189).

$$GH_i = \left[\sum_{i=1}^n \left(\frac{X_{ij}}{X_i} \right)^2 \right]^{\frac{1}{2}} * 100$$

Formüldeki X_{ij} i ülkesinin j sektöründeki ihracatını, X_i i ülkesinin toplam ihracatını, n ise analiz edilen ürün veya sektör sayısını göstermektedir. GH indeksi, ihracata konu olan tüm ürünleri (sektörleri) içermesi nedeniyle, CR oranlarına kıyasla daha güvenilir indekstir (Saraçoğlu, 2017: 162). Hesaplama analizinin ikinci kısmı düşünüldüğünden formülün son kısmı olan 100 ile genişletme işlemi uygulanmamıştır. GH indeksi 0 ile 100 arasında değer almaktadır. Hesaplanan GH indeks değerinin küçük olması ihracatta ürün çeşitliliğinin arttığını gösterirken, indeks değerinin büyük olması ise ihracatta ürün çeşitliliğinin azaldığına ve yoğunlaşmanın arttığına işaret eder. Yani GH indeks değerinde düşüş varsa bu az da olsa ihracatta ürün çeşitliliğinin gerçekleştirildiğini gösterir. Bu bilgiler doğrultusunda Rusya için GH indeksi CR4 ve CR8 endeksiyle uyumlu şekilde ilk 10 yılda artan sonrasında göreceli olarak azalan bir yoğunlaşma grafiğine sahiptir.

Grafik 2. Yoğunlaşma Endeksi Karşılaştırma (2001-2020)

Tablo 2. Değişken Tablosu ve Veri Kaynakları

Yoğunlaşma Oranı (4)	CR4
Yoğunlaşma Oranı (8)	CR8
Gini-Hirschman indeksi (4)	GH
Toplam Nüfus , https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL	Pop
Reel Efektif Döviz Kuru (Real effective exchange rate index (2010 = 100), https://data.worldbank.org/indicator/PX_REX_REER	Exc
Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Foreign direct investment, net (BoP, current US\$) https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?view=chart	DI
Kişi Başına Düşen Milli Gelir (GDP per capita (constant 2015 US\$) https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD	GDPC
Doğal Kaynak Rantının GSYİH Payı % (Total natural resources rents (% of GDP) https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.TOTL.RT.ZS	NS
Ticaret Özgürlüğü, https://www.heritage.org/index/explore?view=by-region-country-	TF
Devlet harcamaları, https://www.heritage.org/index/country/	GS

Ticari Açıklık=(İhracat+İthalat)/GDP, https://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS	CM
--	----

Analizin ikinci kısmında CR4, CR8 ve GH bağımlı değişkenleri ile Pop,Exc,DI,GDPC,TF,GS,CM bağımsız değişkenleri arasındaki ilişki lineer regresyon ile incelenmiştir, fakat her değişken istatistiksel olarak anlamlı sonuç vermemiştir. Anlamlı bulunan değişkenler ile elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloda paylaşılmıştır. Hesaplamalar stata paket programı ile gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3. Lineer Regresyon Sonuçları

		Bağımlı Değişkenler		
		CR4	CR8	GH
Bağımsız değişkenler	Inpop	-2.088627 (.)	-2.631192 (**)	---
	Exc	.3027638 (***)	.1454089 (**)	.7460822 (***)
	DI	---	4.28e-13 (*)	1.14e-12 (.)
	CM	.6490967 (***)	.5543429 (***)	1.230698 (***)
Cons		39.39591 (.)	49.85077 (**)	-.6916372 (***)
R-Square		0.8636	0.9069	0.8798
Signif. codes: 0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1				

3 modelde de görüldüğü üzere R-square değerleri model performanslarımız açısından analizimizi güçlendirmektedir. Buna göre CR4 yoğunlaşma oranı en yüksek olan ilk dört ürün çeşidini ifade ederken, CR8 yoğunlaşma oranı en yüksek olan ilk sekiz değişkene ait sonuçları ifade etmektedir. Modelde CR8 değişkeninin istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar verdiği değişkenler Inpop, Exc, DI, ve CM iken, CR4 için bu durumdan farklı olarak DI değişkeni istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç vermemiştir. Benzer şekilde Inpop değişkeni ise GH endeksi için istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç vermemiştir. Bu nedenle 3 bağımlı değişkene ait sonuçlar farklı modellerle elde edilmiştir.

Analizdeki gözlem sayısı dikkate alındığında bunlara ek olarak Reboot Regresyon sonuçları lineer regresyon sonuçlarını karşılaştırmak üzere Tablo 4'te gösterilmektedir. Her iki tablo karşılıklı incelendiğinde gözlem sayısında bir değişiklik olmamıştır. Bu durum gözlemin

kaldıraç bilgisini (leverage) ve artık değerini (residual) birleştiren bir ölçü olan Cook mesafesi (Cook's Distance) değerini beklenen aralıkta olduğunu göstermektedir. Elde edilen sonuçlarda değişkenlerin etkilerinin aynı yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 4. Reboost Regresyon Sonuçları

		Bağımlı Değişkenler		
		CR4	CR8	GH
Bağımsız değişkenler	Inpop	-2.140483 (.)	-3.584382 (***)	---
	Exc	.2967245 (***)	3.97e-13 (*)	.7661839 (***)
	DI	---	.0758603 (*)	2.09e-12 (***)
	CM	.6342289 (***)	.3856706 (***)	1.399119 (***)
Cons	40.38284 (.)	67.90367 (***)	-.7989229 (***)	
NO Obs	20	20	20	
Signif. codes: 0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1				

CR4 Analizi

- Popülasyon artışı CR4 yoğunlaşma endeksini negatif etkilemiştir. Bu negatif etki CR4 tarafında anlamlılık düzeyi daha yüksek çıkmıştır. Popülasyon düzeyindeki artış ülkenin ihracat çeşitlendirmesini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.
- Reel döviz kurundaki artış CR4 yoğunlaşma endeksini yüksek anlamlılık düzeyinde pozitif etkilemiştir. Elde edilen bu sonuç beklentilerle uyumludur. Çünkü Reel döviz kurundaki aşırı değerlenme, ihracat çeşitlendirmesi üzerinde olumsuz etki yapar. Döviz kurundaki değerlendirme ihracatçı sayını ve ihracattan elde edilen karlılığın azalmasına neden olmaktadır (Arawomo vd., 2014).
- Ticari açıklık değerindeki artış CR4 yoğunlaşma endeksini yüksek anlamlılık düzeyinde pozitif etkilemiştir. Elde edilen sonuç beklentilerden farklı ortaya koymuştur. Çünkü ticari açıklık katsayısı ihracat çeşitlendirmesi ile negatif ilişkili olmalıdır. Ticaret yapma eğilimi daha çok olan ülkelerin ihracat çeşitliliği de fazladır (Giri vd., 2019, s. 20). Ancak çalışmamızda bu durum literatürle karşılaştırıldığında uyumsuzdur.

CR8 Analizi

- Popülasyon artışı CR8 yoğunlaşma endeksini negatif etkilemiştir.
- Reel döviz kurundaki artış CR8 yoğunlaşma endeksini pozitif etkilemiştir.
- Doğrudan yatırımlardaki artış CR8 yoğunlaşma endeksini pozitif etkilemiştir. C4 değişkeni için istatistiksel olarak anlamlı sonuç vermeyen bu değişkenin, C8 değişkeni için pozitif bir etki ortaya koymuş olması, literatürle uyumludur. Doğrudan yabancı yatırımların ülkelerin ihracat çeşitlendirmesini olumlu yönde etkiler ve çeşitlendirmeyi artırır (Mubeen ve Ahmad, 2016). Ürün sayısı arttıkça bu etkinin büyüklüğünün artacağı anlaşılmaktadır.

- Ticari açıklık değerindeki artış CR4 yoğunlaşma endeksini yüksek anlamlılık düzeyinde pozitif etkilemiştir.

GH Analizi

- Reel döviz kurundaki artış GH yoğunlaşma endeksini yüksek anlamlılık düzeyinde pozitif etkilemiştir.

- Doğrudan yatırımlardaki artış CR8 yoğunlaşma endeksini pozitif etkilemiştir.

- Ticari açıklık değerindeki artış CR4 yoğunlaşma endeksini yüksek anlamlılık düzeyinde pozitif etkilemiştir.

Sonuç

1970'li yıllardan sonra ülkeler kalkınma aracı olarak ihracata yönelik sanayileşme politikalarını uygulamayı seçmişlerdir. Kapalı bir ekonomi düzenden dışa açık ekonomik düzene geçen ülkelerin sorunlarından birisi kendine ait pazar oluşturmak veya mevcut pazardaki ihracat çeşitliliğini artıracak gücü sağlamaktır. Dış ticarete pazar payını artırmak ve ekonomik olarak daha da büyümek isteyen ülkeler ihracatta çeşitliliği artırmak ve dolayısıyla dışa olan bağımlılıklarını azaltmak istemektedirler. Küresel çapta rekabet gücünü ve ihracat gelirlerini artırmak isteyen ülkeler, bir ya da birkaç malla sınırladıkları ihracatlarını çeşitlendirmelidir. Doğrudan yabancı yatırımları ülkeye çekebilmek için politikalar uygulayan ülkeler, ihracat çeşitlendirmede de başarı elde edebilirler. İhracatta istikrarsızlıkların önüne geçebilmek için ihracat çeşitlendirme ülkelerin temel hedefleri arasında olmalıdır.

Bugün Rusya, çok çeşitli yabancı mallar için kritik derecede önemli bir pazardır. Rus ticaret politikasının ihracatın sürdürülebilir gelişimi için, Rus ekonomisinin küresel rekabet gücünü çeşitlendirmek ve güçlendirmek gerekli görünmektedir. Bunu başarmak için şu önlemlerin alınması önemlidir: Ürün çeşitlendirmesi ve pazar çeşitlendirmesi, ihracat ürünlerinin üretimi için hammadde ve teçhizat üzerindeki vergilerin düşürülmesi dahil olmak üzere gümrük ve tarife ihracat teşviklerinin kullanımının genişletilmesi, özel bölgelerin kurulması ihracat ürünlerinin tercihli gümrük ve vergi rejimi ile işlenmesi. Dış ticaret söz konusu olduğunda paydaşların varlığı da unutulmamalıdır. Ülke içerisinde üretim ve ülke dışında gerekli ticari

zemi oluşturmak odaklı yapılan düzenlemelerin ülkelerin dış ticaret rakamlarına olan etkisi gözden kaçırılmamalıdır. Analizde özellikle ticari açıklık değerlerindeki sonuçlara bakıldığında, Rusya'nın dış ticaret değerlerinin dünya genelinde beklenen gelişim süreçlerinden farklı bir kısım aşamalardan geçtiği görülmektedir. Çünkü literatüre bakıldığında ticari açıklık ile ürün yoğunlaşması arasında negatif bir korelasyon bulunması beklenmektedir. Fakat Rusya özelinde elde edilen bulgular bu durumdan farklı sonuçların varılabileceğini göstermiştir. Bu durum Rusya özelinde en önemli dış ticaret kalemi olan enerji odaklı ürün yelpazesinin esnekliğinin düşük olmasından kaynaklı olabilir. Bu bilgiler ışığında her ne kadar dünya genelinde dış ticareti arttıran politikalar varolsa da, yapılan düzenlemelerin ülkelerin kendi iç dinamiklerinden bağımsız düşünülmemesi gerektiği unutulmamalıdır. Genel anlamda yoğunlaşmanın çok yüksek olmasını azaltacak bir çeşitlendirme politikası ile ülkenin mevcut potansiyelinin en iyi şekilde ortaya çıkacağı açıktır. Coğrafi konumundan kaynaklı avantajı ile yapılacak doğru bir regülasyon süreci ülkenin dış ticaretine katalizör etkisi yapacaktır. Çalışmada literatürle uyumlu olarak ilişkili değişkenlerin dış ticaret yoğunluk endeksleri ile ilişkisi analiz edilmiştir. Yapılan analizlerde yoğunluk endeksleri ile farklı değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı çıktığı görülmüştür. Fakat CR4, CR8 ve GH değişkenleri için ortak olarak reel efektif döviz kuru ve ticari açıklık değişkenleri istatistiksel olarak yüksek derecede anlamlı çıkmıştır. Bu 2 değişkende bağımlı değişkenlerimize pozitif etki ettiği görülmüştür. Buna ek olarak popülasyon artışının CR4 ve CR8 için pozitif etkisi olduğu görülmüştür. Son olarak doğrudan yatırımların pozitif etkisi CR8 ve GH değişkenleri üzerinde gözlemlenmiştir. Sonuçlar genel anlamda beklentilerle uyumlu çıkmıştır. Rusya'nın ihracat ürün çeşitlendirmesini artırmak adına ar-ge kapsamında katma değeri yüksek olan ürünlerin üretimini artırmaya yönelik yatırım politikalarını genişletmesi önerilebilir. Çünkü dünya küresel rekabet gücü kapsamında Rusya hem coğrafi konum hem de dış politikalarının etkinliğini kullanarak artırdığı ürün çeşitliliği ile ekonomik büyümedeki istikrarına devam edebilir. Böylece Rusya, ihracatta ürün çeşitlendirmesi kapsamında ihracat gelirlerini artırabilir. Dış ticaretini bir kısım ürün üzerinde yoğunlaştırma durumunda olan ülkeler dış ticaret stratejileri ve politikalarını belirlerken hem bağımlılığı daha aza indirecek hem de ihracata teşviki sağlayacak adımlar atmalıdırlar.

“İhracatta Ürün Çeşitlendirme ve Yoğunlaşma Analizi: Rusya Örneği (2001-2020)” Başlıklı Makalenin Araştırma ve Etik Beyanı Bilgileri

	Bu çalışma “Araştırma ve Yayın Etiği” değerlerine uygun olarak hazırlanmıştır
Bilgilendirme	Çalışma herhangi bir bildiri veya tez benzeri çalışmadan üretim değildir.
Yazar Çıkar Çatışması Beyanı	Çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazar Katkı Oranı Beyanı	Çalışmada yazarlar eşit oranda katkı sağlamıştır. Her iki yazarın da çalışmaya katkısı %50 - %50'dir.
Teşekkür	Çalışmada teşekkür gerektiren bir durum bulunmamaktadır.
Etik Kurul Onay Belgesi	Çalışmada etik kurul onayı gerekmemektedir.
Ölçek İzni	Çalışmada ölçek kullanılmamıştır.

Kaynakça

- Agosin, M. R., Alvarez, R., & Bravo-Ortega, C. (2012). Determinants of Export Diversification Around The World: 1962–2000. *The World Economy*, 35(3), 295-315.
- Ağazade, S. (2020). İhracatın Çeşitlendirilmesive Ekonomik Büyüme: Geçiş Ekonomileri Örneğinde Bir İnceleme. *Avrasya Etüdleri*, 57(1),33-54.
- Ali, R., Alwang, J., & Siegel, P. B. (1991). Is Export Diversification The Best Way To Achieve Export Growth and Stability? A Look At Three African Countries. The World Bank: Policy Research Working Papers No.729. Erişim Adresi: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/635281468774612514/pdf/multi0page.pdf> (08.11.2021).
- Al-Marhubi, F. (2000). Export Diversification and Growth: An Empirical Investigation. *Applied Economics Letters*, 7(9), 559-562.
- Altun, M., & Benli, M. (2021). İhracatta Ürün Çeşitliliği ve Türkiye'nin Büyüme Performansı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (67), 138-158.
- Amin Gutierrez de Pineres, S., & Ferrantino, M. (1997). Export Diversification And Structural Dynamics in The Growth Process: The Case Of Chile. *Journal Of Development Economics*, 52(2), 375-391.
- Arawomo, D. F., Oyelade, A. O., & Tella, A. T. (2014). Determinants of Export Diversification İn Nigeria: Any Special Role For Foreign Direct Investment (FDI)?. *Journal of Economics and Business Research*, 20(2), 21-33.
- Bashimov, G. (2020). İhracatta Ürün Çeşitlendirme ve Yoğunlaşma Analizi: Baltık Ülkeleri Örneği. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(21), 45-53.
- Bebczuk, R., & Berrettoni, N. D. (2006). Explaining Export Diversification: An Empirical Analysis (Documento de Trabajo No. 65). Erişim Adresi: <http://www.depeco.econo.unlp.edu.ar/wp/wp-content/uploads/2017/05/doc65.pdf> (10.09.2021)
- Benli, M. (2020). Export Diversification and Economic Growth: Evidence From Emerging Economies, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 55, 285-297.

- Berthelemy J.C., & Chauvin, S. (2000). Structural Changes in Asia and After The Crisis. CEPII Working papers No. 00-09, Erişim Adresi: http://www.cepii.fr/pdf_pub/wp/2000/wp2000-09.pdf (09.09.2021).
- Bleaney, M., & D. Greenaway (2001). The Impact of Terms of Trade and Real Exchange Rate Volatility on Investment and Growth in Sub-Saharan Africa. *Journal of Development Economics*, 65, 491-500.
- Brainard, W. C., & Cooper, R. N. (1968). Uncertainty and Diversification of International Trade, Food Research Institute Studies in Agricultural Economics. *Trade and Development*, 8(3), 257-285.
- Cramer, C. (1999). Can Africa Industrialize By Processing Primary Commodities? The Case of Mozambican Cashew Nuts. *World Development*, 27(7), 1247-1266.
- Çeviker, A., & Taş, İ. (2011). Türkiye’de İhracat Çeşitlendirmesi ve Büyüme İlişkisi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2), 1-9.
- Dani, R. (2015). A Comparative Assessment of Export Concentration: BRIC Countries. *Journal of International Economics*, 6(1), 44-57.
- Dawe, D. (1996). A New Look At The Effects of Export Instability on Investment and Growth. *World Development*, (24), 1905-1914.
- Giri, R., Quayyum, M. S. N., & Yin, R. (2019). Understanding Export Diversification: Key Drivers and Policy Implications: International Monetary Fund. Erişim Adresi: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2019/05/14/Understanding-Export-Diversification-Key-Drivers-and-Policy-Implications-46851> (13.10.2021).
- Hag Elamin, N.A. (1997). Export Performance In Sudan: Recent Trends and Policy Impact. *Journal of Economic Cooperation Among Islamic Countries*, 18(4), 57-76.
- Herzer, D. (2006). Export Diversification, Externalities and Growth: Evidence For Chile, Proceedings Of The German Development Economics Conference, Berlin, 1-21. <https://www.econstor.eu/obitstream/10419/19840/1/Herzer.pdf> (01.09.2021).
- Hossain, M., & Chowdhury, S.A. (2012). Pattern and Determinants of Export Diversification in Bangladesh: An Empirical Assessment, *D.U. Journal of Marketing*, 15, 109-126.
- <https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?locations=RU> (01.11.2021).
- <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.TOTL.RT.ZS?locations=RU> (14.10.2021).
- <https://www.heritage.org/index/explore?view=by-region-country-> (10.11.2021).
- <https://www.trademap.org/> (02.12.2021).
- https://data.worldbank.org/indicator/PX_REX_REER (10.11.2021).
- <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?view=chart> (10.11.2021).
- <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD> (11.11.2021).

- <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.TOTL.RT.ZS> (11.11.2021).
- <https://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS> (11.11.2021).
- Iyoboyi, M. (2019). Macroeconomic Analysis of Export Diversification in Nigeria. *Empirical Economic Review*, 2(1), 83-116.
- Kamuganga, D.N.(2012). What Drives Africa's Export Diversification?, Graduate Institute of International And Development Studies Working Paper No. 15, Erişim Adresi: <https://www.econstor.eu/handle/10419/-77445> (10.10.2021).
- Kostakoğlu, S.F. (2015). İnternet Servis Sağlayıcıları Piyasasına Yönelik Yoğunlaşma Analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 11(25), 129-140.
- Kösekahyaoğlu, L. (2007). Türkiye Dış Ticaretinde Ürün ve Ülke Bazında Yoğunlaşma: 1980-2005 Dönemi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 36, 15-34.
- Macbean, A. I., & Nguyen, D. T. (1980). Commodity Concentration and Export Earnings Instability: A Mathematical Analysis. *The Economic Journal*, 90(358), 354-362.
- Massell, B.F.(1964). Export Concentration and Fluctuations İn Export Earnings Instability: A Cross-Section Analysis. *American Economic Review*, 54(2), 47-63.
- Michaely, M.(1958). Concentration of Exports And Imports: An İnternational Comparison. *The Economic Journal*, 68(272),722-736.
- Michaely, M.(1960). The Shares of Countries in World Trade. *The Review of Economics and Statistics*, 42(3),307-317.
- Mubeen, N., & Ahmad, N. (2016). Towards Measurement and Determinants Of Export Diversification: An Empirical Analysis of Pakistan. *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences*, 10(3), 588-605.
- Naya. S. (1973). Fluctuations İn Export Earnings and Economic Patterns of Asian Countries. *Economic Development and Cultural Change*, 21(4), 629-641.
- Osakwe, P., & Kilolo, J. (2018). What Drives Export Diversification? New Evidence From A Panel Of Developing Countries. UNCTAD Research Paper No. 3.
- Polat, Ç. (2007). Yoğunlaşma ve Piyasa Yapısı İlişkisi Çerçevesinde Türk Çimento Sektörünün Yapısal Analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 97-116.
- Salim, S., & Ojha, S. N. (2004). Commodity Diversification and Geographic Concentration Of Indian Seafood Exports. *Southern Economist*, 43(8),23-25.
- Salomon, S. (2010).A Primer on Export Diversification: Key Concepts, Theoretical Understandings And Empirical Evidence. Growth And Crisis Unit World Bank Institute, Erişim Adresi: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.178.951&rep=rep1&type=pdf> (10.10.2021)

- Saraçoğlu, D.Ş. (2017). Çin Halk Cumhuriyeti ile Türkiye arasında Dış Ticaretin Gelişimi Ve Türkiye’de İmalat Sanayinde Sektörel İstihdama Etkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 72(1), 151-182.
- Tadesse, B., & Shukralla, E. K. (2013). The Impact Of Foreign Direct Investment On Horizontal Diversification: Empirical Evidence. *Applied Economics*, 45(2), 141-159.
- Tegene, A. (1990). Commodity Concentration and Export Earnings Instability: The Evidence From African Countries. *The American Economist*, 34(2), 55-59.
- Tekle, G. (2017). Export Product and Market Diversification And Its Implications On The Performance of Eritrea’s Foreign Trade. *International Journal of Business and Management Review*, 5(10), 61-78.
- Togan,S. (1994). *Foreign Trade Regime and Trade Liberalization in Turkey During The 1980s*, Aldershot: Avebury.
- Voivodas, C.S. (1973). Exports, Foreign Capital Inflow And Economic Growth. *Journal of International Economics*, 3(4), 337-349.
- Wadhva, C.D., & Sharma, O.P. (1980). Growth, Diversification And Concentration Of India’s Exports Of Engineering Goods: 1956-1971. *Economic and Political Weekly*, 10(14), 591-597.
- Yaşar, E. (2021). İhracat Çeşitlendirmesinin Belirleyicileri: Seçilmiş Ülkeler İçin Dinamik Panel Veri Analizi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(4), 1039-1054.

Commodity Diversification in Export and Concentration Analysis: A Case Study of Russia (2001-2020)

Suna ŞAHİN

Yakup ÇUKURYURT

Extended Abstract

Purpose and Significance

Export diversification is the change in a country's export composition, product mix, or destination. A diversified national trade portfolio can help achieve stability-oriented and growth-oriented policy objectives. It can reduce instability in export revenues by providing a broad export base. Specialization in activities in which a country has a comparative advantage can lead to greater distribution. Countries with developed foreign trade also generally have high levels of export diversification. Export diversification can take different forms, have different dimensions, and be analyzed at different levels. Concentration rates, which can be considered an important indicator in foreign trade analysis, are important for the economic performance of countries.

Method

Active participation in international trade activities has improved the economic performance of many countries. One of these countries is Russia. This country we have chosen is in a position where many countries depend on it, due to its rich natural resources and especially oil and natural gas production. For this reason, European countries are developing cooperation with other countries, making alternative pipeline projects, and trying to reduce their dependence on Russia. In the study, the relationship between Russia's export diversification and selected variables was investigated.

Findings

In the study, the relationship between the related variables and foreign trade density indices was analyzed in accordance with the literature, but it was seen that the density indices and different variables were statistically significant in the analysis. However, for the CR4, CR8 and GH variables, the real effective exchange rate and trade openness variables were statistically highly significant. It was observed that these 2 variables had a positive effect on our dependent variables. In addition, population growth was found to have a positive effect for CR4 and CR8. Finally, the positive effect of direct investments was observed on the CR8 and

GH variables. The results were generally in line with expectations. Russia's GH index, on the other hand, has a concentration graph that increases in the first 10 years in line with the CR4 and CR8 indexes and then decreases relatively. In addition, the relationship between the CR4, CR8 and GH dependent variables obtained and the population, exchange rate, direct investments and trade openness values that gave statistically significant results from the set of independent variables consistent with the literature were examined by linear regression. While the population, exchange rate, and direct investments were in line with the expectations, results depending on the economic characteristics of Russia were obtained for the trade openness variable.

Discussion and Conclusions

In the world of rapid globalization and technological progress, it is possible to state that the competitiveness performance of the countries in order to maintain their presence in the market is very important. With globalization, significant growth and structural changes have been experienced in the export of goods of various developed and developing countries. Export diversification has become a common goal for the world's countries in general. The purpose of export diversification is to reduce a country's over-reliance on a particular product or a limited range of non-tradable goods that are mostly exported before they are processed. In other words, countries try to get rid of their excessive dependence on one or two products for a large part of their export earnings. When exports are concentrated in a few basic goods, they can carry serious economic and political risks. Export is important for growth and development. Another purpose of diversification is to reduce the dependence on one or a limited number of geographical distances for its exports. Diversification can also aim to expand export opportunities and improve backward and forward linkages to local inputs and services.

Countries should diversify their exports in order to increase their income sources for their development. Export diversification is defined in various ways: the composition of a country's current export product mix or export target or the spread of production across many sectors. Export diversification can be horizontal or vertical. By adding different products to the export basket, horizontal diversification (increasing the scale of the products) takes place among the products belonging to the same sector. If the diversification covers only the basic products, it means that horizontal diversification is applied here. Vertical diversification refers to the transition from primary goods to manufactured goods in the structure of exports. In other words, if products at different stages in the production process are exported, vertical diversification is in question. If diversification in exports means market width, then it means that exports are made to different countries (regions) of the World.

In the late 20th - early 21st century, some changes were made in the economic structure and business environment of the Russian Federation, as well as in its trade policy. After 1991, Russia's trade policy shifted from strict protectionism to ultra-liberal free market principles. After the dissolution of the Soviet Union and COMECON, Russia's foreign trade geography has changed due to the redistribution of freight traffic between the former Soviet republics and Eastern European countries. After the 1998 crisis, domestic production in Russia began to grow, which soon led to transformations in the country's trade policy pattern, which was

characterized by the country's growing role and a growing trend towards import substitution. The main reason behind such changes is the devaluation of the ruble against the US dollar, which increases the competitiveness of Russian goods in both domestic and foreign markets. Since the early 2000s, this trend has increased with rising global prices for Russia's key exports and the gradual strengthening of the national currency. The general economic recovery accelerated the country's foreign economic activity, which includes both goods and services; Russia was integrated into the global economy in a short time. For this reason, the study was started in 2001 with the thought that the data could be obtained more clearly after the economic crisis that started in Russia on August 17, 1998.

After the 1970s, countries have chosen to implement export-oriented industrialization policies as a development tool. One of the biggest problems of the countries that have passed from a closed economic order to an open economic order is to create their own market in the market or to demonstrate their power by increasing the export diversity in the current market. Countries that want to increase their market share in foreign trade and grow further economically want to increase diversity in exports and therefore reduce their dependence on foreign trade. Countries that want to increase their competitiveness and export revenues on a global scale should diversify their exports limited to one or a few goods. Countries that implement policies to attract foreign direct investments can also achieve success in export diversification. In order to prevent instability in exports, export diversification should be among the main objectives of the countries.

Today, Russia is a critically important market for a wide variety of foreign goods. For the sustainable development of exports of Russian trade policy, it seems necessary to diversify and strengthen the global competitiveness of the Russian economy. To achieve this, it is important to take the following measures: product diversification and market diversification, widening the use of customs and tariff export incentives, including lowering taxes on raw materials and equipment for the production of export products, establishment of special zones, processing of export products with preferential customs and tax regime. Undoubtedly, the existence of stakeholders should not be forgotten when it comes to foreign trade. The effect of the regulations, focused on production within the country and creating the necessary commercial ground outside the country, on the foreign trade figures of the countries should not be overlooked. In the analysis, especially the results in the trade openness values, it is seen that Russia's foreign trade values pass through different stages from the expected development processes of the world. In this context, it is obvious that the current potential of the country will be revealed in the best way with a diversification policy that will reduce the concentration being too high. A correct regulation process with the advantage of its geographical location will have a catalytic effect on the foreign trade of the country. In the study, the relationship between the related variables and foreign trade density indices was analyzed in accordance with the literature, but it was seen that the density indices and different variables were statistically significant in the analysis. However, for the CR4, CR8 and GH variables, the real effective exchange rate and trade openness variables were statistically highly significant. It was observed that these 2 variables had a positive effect on our dependent variables. In addition, population growth was found to have a positive effect for CR4 and CR8. Finally, the positive effect of direct investments was

observed on the CR8 and GH variables. The solution proposals listed in this context are extremely important in terms of foreign trade strategies and policies of countries that have to concentrate their foreign trade on a certain product, as in the example of Russia. Increasing diversity in foreign trade over time is among the main objectives of countries.